

ТМ	Г. XXXI	Бр. 1	Стр. 73 - 94	Ниш	јануар - март	2007.
----	---------	-------	--------------	-----	---------------	-------

UDK 316.344.4(497.1) "1945/1990"

Оригинални научни рад

Примљено: 10.09.2006.

Слободан Миладиновић

Факултет организационих наука

Београд

РАСПОДЕЛА ДРУШТВЕНЕ МОЋИ У ЈУГОСЛОВЕНСКОМ ДРУШТВУ (1945 –1990)

Резиме

Овај рад је писан у три дела. Наслов првог дела је *Владајуће групе и расподела друштвене моћи*. У њему се даје опште одређење друштвене моћи те се говори о структури и расподели моћи у југословенском друштву и о главним типовима друштвене моћи (политичкој и економској моћи). Наслов другог дела је *Партијско државни апарат и друштво*. У њему се говори о политичким партијама као организацијама за политичко деловање формираним ради освајања државне власти. Овде се наглашава да је у периоду после Другог светског рата врх владајуће партије (КП/СК) успоставио политички монопол и неформалну олигархијску структуру моћи. Наслов трећег дела је *Проблем расподеле друштвене моћи*. У овом делу се констатује неегалитарна дистрибуција друштвене моћи у југословенском друштву. Доминантну позицију у хијерархији друштвене моћи поседовала је владајућа елита коју су чинили привредни и политички функционери који су вршили управљачке функције у свим сферама друштвеног живота

Кључне речи: друштвена моћ, политичка моћ, расподела друштвене моћи, политичка партија, централизација, децентрализација

Владајуће групе и монопол друштвене моћи

Разна истраживања структуре друштвене моћи су утврдила као универзалну истину да друштво карактерише социјална стратификација која се, између осталог, испољава и кроз односе моћи друштвених група тако да горњи слојеви хијерархије заузимају ис-

такнуте позиције моћи. Отуд Р. Бендикс и С. М. Липсет сматрају да чињеница да доминантне друштвене групе присвајају највећу моћ у друштву може бити важнији разлог за привидну стабилност друштва него чињеница да људи прихватају привилегије и одговорности које им припадају на основу њиховог друштвеног и економског положаја (Bendix, Lipset: 1963, 13). Овде се појам моћи односи на много више него што је то контрола над инструментима принуде. Он се односи и на средства којима појединац или група могу вршити контролу над осталим члановима друштва.

Наравно, важно је напоменути да око схватања моћи постоји много несугласица. У теорији се развијају концепти ауторитета, контроле, силе, власти и утицаја. Посебан је проблем у томе што неки аутори ове категорије сматрају за синониме.¹ За потребе овог рада посебан значај има разликовање појма моћи и власти. Ако у најширем смислу моћ можемо одредити као могућност/способност вршења утицаја – вероватноћу да неки субјект спроводи своју вољу у неком друштвеном односу упркос отпору других актера, независно од основа те вероватноће (Вебер, 1976а, 37), односно као латентну способност да се у друштвену ситуацију уведе сила (Биерстадт, 1950, 733), онда ћемо под влашћу подразумевати нормативним поретком друштвене организације утврђену институционализацију односа моћи на релацији господарење-потчињеност. Разликовање моћи и власти омогућава праћење и анализирање ситуација у којима моћ отежава/оногоућава вршење номиналне власти. У том смислу можемо говорити о моћи као основној и власти као изведеној категорији.

У ширем значењу се може тврдити да је власт посебан случај (институционализоване) моћи тј. о власти се може говорити као о моћи заповедања односно, о таквом стању у коме испољена воља (заповест) оних који владају утиче на поступке других на тај начин да они (потчињени) прихватају извршавање заповести као своју обавезу-дужност (послушност) (Вебер, 1976б, 45-51).

У литератури се може наћи доста варијација на исту тему као што је став Б. Расела који је моћ одредио као "произвођење намераваних ефеката" (Russell, 1938, 35) односно Сајмонов став да "А има моћ над Б ако А условљава понашање Б" (Simon, 1957, 5), односно тврдња Ласвела и Каплана да се суштина моћи своди на овладавање утицајем у правцу доношења одлука (Laswell, Kaplan, 1975, 74-75). Ласвел и Каплан сматрају да се моћ одређује као власништво које може припадати појединцима или групама који се у датом контексту подразумевају. У пракси једнопартијских социјалистичких земаља се под тим групама и појединцима подразумева врх владајуће парти-

---

¹ У енглеском језику нпр. истим термином се означавају и моћ и власт (power).

је у чији састав, практично улазе политички и привредни управљачи. Међутим, моћ се у политичком значењу не може генерално разумети као могућност да се производе жељени ефекти (односно само они ефекти који укључују друге људе с обзиром да је политичка моћ одвојена од моћи над природом као моћ над људима). У том смислу ови аутори релационо одређују моћ као учешће у доношењу одлука: "Г има моћ над Х с обзиром на вредност К ако Г учествује у доношењу одлука у оквиру политике К коју Х прихвата (Laswell, Kaplan, 1974, 75-76). " Ова дефиниција моћи (у значењу доношења одлука) додаје важан елемент "произвођењу намераваних ефеката" над људима – коришћење санкције – онда када намеравани ефекти изостану.

Ради се о претњи санкцијом која генерално прави разлику између моћи и утицаја. Моћ се јавља као посебан случај вршења утицаја. Дакле, реч је о процесу остваривања утицаја над другима уз помоћ (стварног или запрећеног) строгог лишавања за неслагање са намераваним. Моћ је у овом контексту могућност да се примени сила – преддизпозиција која чини примену силе могућом (с тим да се под силом подразумева примена санкција) - дакле, не стварна примена већ могућност примене. Моћ је могућност да се уведе сила у друштвену ситуацију тј. она је претња силом и за разлику од силе моћ је увек успешна. Моћ симболизује силу која може бити примењена у било којој социјалној ситуацији и која подржава ауторитет који ту силу примењује. Моћ се у друштву, дакле, јавља као потенцијал (моћ као латентна сила) и кад крене у акцију она више није моћ него огољена сила.

На питање "ко поседује (највећу) друштвену моћ?" давани су често и различити одговори. На основу анализе студија структуре друштвене моћи могу се издвојити четири типа дистрибуције моћи (уп. Rossi, 1957, 141-145):

(1) Пирамидална – линија моћи тежи да има свој крајњи извор у једном човеку или веома малој групи људи. Тенденција је да доношење кључних одлука буде високо централизовано, са нижим ешелонима који углавном извршавају политичке одлуке мањине на врху.

(2) Моћ политичких форума – линија моћи тежи да се заврши у релативно великој групи људи која одлучује консензусом.

(3) Полилитна – представља одвојену структуру моћи монолитних (углавном малих) група, сконцентрисаних око појединих делатности (активности).

(4) Аморфна – реч је о трајно непрепознатљивој структури моћи.

Разлика прва два типа структуре моћи је у броју оних који доносе одлуке и који међу собом деле моћ. Главна је разлика између прва два типа у којима се примењује тенденција ка конвергенцији моћи и последња два у којима је моћ дивергентна. Реч је о структу-

рама у којима се одвија концентрација и декомпозиција моћи. У пракси савременог друштва је најзаступљенији био први тип дистрибуције моћи: реч је о пирамидалној дистрибуцији моћи, с тим да се у теоријским елаборацијама најчешће друштвена моћ дели на више засебних облика. У том правцу највећа пажња је придавана политичкој и економској моћи. Политичка се моћ заснива на положају у институцијама политичког система (у државном апарату и у политичким организацијама) и наравно на учешћу у доношењу одлука у тим институцијама. Економска моћ се заснива на положајима у привредним и осталим радним организацијама и на учешћу у одлучивању о процесу производње и расподеле материјалних добара и услуга.

У социјалистичким друштвима структура моћи има форму пирамиде са, најчешће, једним човеком на врху хијерархије. Реч је о монархичко-бирокупатским и ауторитарним друштвима у којима доминира једна и једина партија. Сем у неколико изузетака председник партије је истовремено био и шеф државе а највиши партијски функционери су, готово по правилу, били и највиши државни функционери. Овај паралелизам партијских и државних функција био је присутан не само на свим нивоима државности већ је и прелазео границе државне организације и залазио у сферу економске организације. Ради се о томе да владајуће партије социјалистичких земаља нису биле организоване само по територијалном принципу већ и по тзв. радном принципу – реч је о томе да су ове партије биле организоване и по радним организацијама. Отуда у неким од ових земаља и присуство партијских секретара као плаћених функционера у предузећима.

Карактеристика је социјалистичких друштава утемељених по узору на СССР да је партијска (политичка) елита на вишим нивоима територијалне организације имала примат док је на нижим (на нивоу предузећа) постојала стална борба за моћ између менаџера и партијских функционера. На нивоу глобалног друштва главне одлуке је доносила Државна планска комисија а нижи нивои, све до појединачног предузећа, су били обавезни да те одлуке спроведу. Партија је деловала кроз независну хијерархију партијских секретаријата. Партијски секретари су били стално запослени функционери који су директно одговарали својим претпостављеним у партијској хијерархији уместо управи предузећа. С обзиром на природу посла али и структуру ауторитета они су били упућени како на сарадњу тако и на потенцијално антагонистичке односе са фабричком управом. И једни и други су били заинтересовани за успех предузећа, и једни и други су такође били одговорни за његове резултате (Fainshod, 1959, 429-431), с тим да су партијски секретари представљали везу предузећа и политичке хијерархије и задатак им је био да сигнализирају постојање могућих проблема "на терену". Ради се о томе да је партија настојала да пројектује специфичну слику о себи као заштитнику националних

интереса насупрот много уже оријентисаним погледима индустријских менаџера.

Структура моћи у југословенском друштву је имала сличан облик. У периоду важења првог устава (1946) постојала је јединствена пирамида моћи. У том периоду највећа моћ била је сконцентрисана у федералном врху. Политбиро ЦК КПЈ је обављао све функције класичне владе. У време важења другог устава (1963) дошло је до политичких промена које су водиле децентрализацији. Од Брионског пленума (1966) право избора "виших и средњих" кадрова прешло је из надлежности ЦК СКЈ (и његовог организационог секретара) у надлежност републичких органа чиме је ојачана њихова моћ. На државном нивоу децентрализација у смислу повећања моћи република и покрајина први значајан импулс добија уставним амандманима (1971) да би била финализирана доношењем трећег устава (1974)².

Увођењем делегатског система и слабљењем федерације структура укупне друштвене моћи је на републичким (и покрајинским) нивоима имала облик пирамиде. Кључни проблем за функционисање федерације као целине представљала је чињеница да се осам републичко-покрајинских пирамида моћи није сливало у једну јединствену југословенску пирамиду. Директна последица овога је конфедерализација савезне државе тј. стварање слабе федерације са јаким федералним јединицама. Слично се дешавало и са државним интегритетом и суверенитетом Србије давањем већих овлашћења покрајинама чиме су ове, практично, добиле овлашћења република а Србија као република изгубила надлежности над покрајинама. Дакле три пирамиде моћи у оквиру Србије, попут оних у федерацији, нису се сливале у једну јединствену пирамиду.

Доношењем Закона о Удруженом раду (1976) који је базиран на трећем уставу и њему претходећим тзв. "радничким" амандманима процес конфедерализације се са државе преноси и на привреду. Практично сваки погон који чини радну целину могао се конституисати као "Основна организација удруженог рада" (ООУР) која је, даље, могла са другим ООУРима бити повезана у "Радну организацију" (РО) и, даље, у "Сложену организацију удруженог рада" (СОУР). Многи привредни гиганти и велика предузећа су овим постали расцепкани на низ (понекад и заиста велики број) малих предузећа која су могла релативно самостално функционисати. Центар моћи у предузећима налазио се на нивоу радне организације. ООУРи су имали извесну самосталност али су у вођењу послова били подређени РОи

² И поред оваквих уставних решења федерална држава је, захваљујући ауторитету савезног председника очувала своју моћ све до његове смрти (1980). Тек после тога наступа пуно пребацавање политичке моћи из савезног врха на највише републичко-покрајинске органе.

док су СОУРи често представљали шире асоцијације РОа. Поред овога практиковала се и могућност ширег повезивања у пословне заједнице а такође и за активности од ширег (стварног или хипотетичког) друштвеног значаја у такозване "Самоуправне интересне заједнице" (СИЗ) које су, с једне стране, преузеле разне државне (републичке, покрајинске, регионалне, општинске) надлежности а с друге стране су представљале пандан тржишту (СИЗови као место окупљања корисника и давалаца услуга). Све је ово на нормативном нивоу, с обзиром на законска и уставна овлашћења самоуправних органа, доприносило разводњавању друштвене моћи у сфери тзв. удруженог рада.

На практичном нивоу један од значајнијих проблема функционисања југословенског друштва био је раскорак између нормативног и стварног. Устав и Закон су прокламовали децентрализовану структуру одлучивања у "удруженом раду"³. С друге стране уставни положај партије давао јој је улогу арбитра у решавању стратешких питања у свим сферама друштвеног живота. С обзиром на широко разгранату мрежу партијских организација и на њено право формирања, у случају потребе решавања неких битних питања, разноврсних адхок радних група и комисија она је без већих тешкоћа успевала да се наметне као центар политичке и уопште друштвене моћи (наравно, и партија је, као и држава, била конфедерализована тако да су се центри политичке моћи налазили у републичко-покрајинским партијским врховима). Различити самоуправни органи унутар "удруженог рада" су захваљујући овом ексклузивном праву партије били само преносни механизам у остваривању њених налога. Применом начела тзв. "демократског централизма" које је од чланова партије захтевало високу партијску свест и дисциплину остваривана је њена доминација и у овом сектору. Дакле, раскорак између нормативног и стварног значио је раскорак између нормативно прокламоване политичке моћи (са тенденцијом преласка у аморфни облик – преко институције самоуправног споразумевања и друштвеног договарања) с једне стране и стварно пирамидално распоређене политичке моћи (из које се изводила и економска и уопште укупна друштвена моћ) с друге стране, која је на nižем нивоу територијалног организовања и у сфери "удруженог рада" постепено показивала тенденцију преласка у облик моћи политичких (и тзв. самоуправних) форума, но она је била секундарног карактера. На челу тих форума стајали су појединци, бирани по посебној процедури, који су одговарали вишој инстанци за рад свог форума. Они су представљали спону која је пирами-

³ Ако пођемо од поседовања моћи можемо прихватити став К. Ламерса да је демократизација процес у коме раније мање моћни чланови организације стичу више моћи у управљању (Lamers, 1973.)

далну структуру моћи чинила примарном и на нижим нивоима територијалне и функционалне организације друштва. Ове су (локалне) пирамиде моћи биле неодвојиви део јединствене пирамиде моћи по републикама-покрајинама.

Ради се о томе да је за југословенско друштво била карактеристична сложена шема структуре расподеле друштвене (првенствено политичке а затим и економске) моћи. Глобалан друштвени систем држали су појединци или мале групе људи (клике) које су заповедале кључне политичке позиције а на нижем нивоу (у политичком и економском подсистему) били су укључени разни колективни органи уз које је паралелно деловао инокосни орган који је служио као нека врста координатора и везе "своје зоне надлежности" са "вишом командом". Инокосни орган, биран по посебној процедури (у којој су значајан утицај имале и неформалне политичке структуре) имао је често мања формална овлашћења али зато знатно већу моћ од колективних самоуправних органа јер су иза њега стајали утицајни форуми шире друштвене заједнице и њихови ставови, директиве, смернице... који су лако у датом моменту могли бити подигнути на ниво идеолошког императива.

У одређеним типовима друштава, као што су југословенско али и остала социјалистичка друштва, граница између економске и политичке моћи се може схватити само условно, због релативно ниског степена самосталности привредних организација. У том је погледу сасвим прихватљиво становиште да, из ових разлога, идентификација матрице расподеле моћи у политици значи идентификацију расподеле друштвене моћи у целини. На све одлуке у економској сфери доминантан утицај има политички фактор. Стога се економска моћ у овим системима може сматрати "одразом политичке моћи"(Гоати, 1989, 164). Овде се мора признати да они који поседују моћ и политичку власт не теже искључиво томе да на основу ње постижу чисто економске циљеве. Међутим, економска моћ (располагање економским добрима) јесте жељена последица власти а често и један од њених најважнијих инструмената.

Посматрајући југословенско друштво може се закључити да су ова два типа друштвене моћи била посебно значајна те да су се налазила у истим рукама с обзиром да су носиоци политичке моћи тежили да своје позиције учврсте економском моћи, те да на основу тога овладају тоталитетом друштвених односа. Ово се постизало тиме што су се кандидати за важније положаје у економској структури и хијерархији (менаџерски положаји) предлагали и постављали из виших политичких форума а у предузећима су се, од стране радничких савета, само формално изгласавали. Менаџери су, у таквом односу снага, били обавезни да раде на спровођењу директива добијених "одозго" пре него да раде на остваривању економских циљева –

повећању производње и добити. Отуд је и разумљиво зашто се о политичарима и менаџерима може говорити као о вишој и нижој елити. С друге стране, власт припада разним форумима, државним органима и сличним институцијама. Операционално се политичка власт може представити као моћ остварена преко партијског монопола. Виши форуми су састављали коначне "кадровске листе" кандидата за разне одговорне функције у нижим форумима. Организација изборне процедуре имала је за последицу механичко изгласавање истих. Ауторитет су имали (делегирани) појединци постављени одозго и који су били обавезни на послушност врху (који има моћ) а не бази. Наравно, они су имали велику друштвену моћ у својој зони надлежности.

Бројна истраживања структуре југословенског друштва су показала да је руководећа гарнизатура (коју су чинили политички функционери и привредни менаџери) имала доминантну позицију на свим стратификацијски значајним димензијама (образовање, богатство, политичка моћ, друштвени статус ...) на основу овога се већ може претпоставити да се издвојила посебна група (елита моћи) која је имала кључну улогу у свим друштвеним процесима.

Ово је нарочито препознатљиво у једнопартијским системима у којима се све битне одлуке креирају у партијским форумима из којих излазе у легалне државне органе на процедуру усвајања и спровођења. Ради се о томе да наведени легални органи служе као трансмисија партији која посредством својих чланова у њиховом саставу остварује своју политику. У том поступку партија не уважава јавне и формалне институционалне структуре које представљају органе власти (види Гоати, 1991; Гоати, 1985; Гоати, 1989).

Партијско-државни апарат и друштво

Још од давних времена организација је била основни момент друштвеног, и у новије време политичког, ангажовања. Различити типови организација настају из потребе да се појединци и делови неке шире заједнице доведу у везу или из потребе да се пронађе носилац целовите свести и заједничког деловања. Савремене политичке партије, као организације за политичко деловање, могу се сматрати удружењима грађана организованим ради освајања државне власти. Оне данас делују у различитим друштвено-економским и политичким системима и међусобно се разликују по више основа: по томе да ли делују у условима вишепартијског или једнопартијског система, која је идеолошка оријентација партије; који је начин њеног организовања итд (види Гоати, 1979; Гоати, 1984; Смиљковић, 1991).

У социјалистичким земљама, па и у Југославији, политичке партије су деловале у условима партијског монопола и непостојања политичке конкуренције а идеолошки су биле оријентисане ка подр-

жавању владајућег система, имале су чврсту организацију и велик број чланова. У њиховим редовима деловале су екипе експерата за агитацију, пропаганду, тумачење и разраду партијских идеологија и њихова је активност била усмерена ка индоктринацији маса и обичног чланства партије. Ово је погодвало стварању оног типа активиста који су сматрали да је суштина њиховог активизма борба за "правилно" извршавање директива и одлука виших партијских инстанци које не подлежу критичком разматрању. Сваки покушај критичког промишљања таквих ставова могао се олако прогласити за јерес ("скретање са линије"), што је могло резултирати екскомуникацијом а ова је, са своје стране, могла имати далекосежне последице на друштвени положај појединца. Реч је о активности заснованој на покорности чији је коначан циљ одржавање и даље учвршћење постојећег стања (Нешковић, 1985; Видојевић, 1985). С обзиром на то да је СКЈ био масовна партија, нема оправдања тврдити да је заузимао позиције власти уколико се не прецизира шта се подразумева под појмом "партије".

Тенденција развоја југословенског друштва се у посматраном периоду (после II св. рата) одвијала од доминације централне политичке власти⁴ ка плурализму друштвених институција у којима се о битним питањима само начелно одлучивало. Декларативно се то представљало као кретање од револуционарне диктатуре ка самоуправној социјалистичкој демократији⁵, стварно се почело од високоцентрализованог, тоталитарног, једнопартијског система према децентрализованог мрежи политичких институција у којој је кључну

⁴ На самом почетку стварања СФРЈ о кључној улози партије говори њен челник: "Послије стварања нове државе Компартија постаје предводник у целокупном друштвеном развоју: у изградњи народне власти тј. организацији државе..." (Броз, 1949, 50).

⁵ Ово је први пут званично објављено у резолуцији VI конгреса КПЈ (7. XI 1952.) тачка 9: "Конгрес сматра да развој друштвених односа у правцу све већег непосредног радничког управљања и све демократскијег облика власти одређује основну дужност и улогу комуниста – политички и идеолошки рад на одгоју маса. У вези с тим конгрес одлучује да се промени име Комунистичке партије Југославије у Савез комуниста Југославије. Савез комуниста није и не може бити у свом раду непосредни оперативни руководиоца и наредбодаваца ни у привредном ни у државном и друштвеном животу, него својом политичком и идејном активношћу, у првом реду увјеравањем, дјелује у свим организацијама, органима и установама да се усвајају његова линија и ставови, или ставови појединих његових чланова." (*Борба*, година XVIII, бр. 267. 8. XI 1952. стр. 2.) Ове идеје су касније допуњене Програмом СКЈ (донетим на VII конгресу 1958. г.) којим се заговара стварање безпартијске директне социјалистичке демократије, о којој се говорило као о облику постепеног одумирања појединих функција државе односно њиховог претварања у функције друштвеног самоуправљања. (Упореди: *Програм СКЈ*, 1958).

улогу имао СКЈ.⁶ Врх партије је био иницијатор свих великих реформи и трансформација система, а последица тога је да се партија наша у процепу између захтева за њеним повлачењем са доминантних позиција у политичком систему и тенденција које су деловале у супротном смеру, односно између тенденције ка централизацији и децентрализацији система.

Код оваквих партија питање организације, структуре и начина деловања добија на значају јер одређена организациона решења могу да искључе из политичког живота највећи део чланства и да га сведу на ниво анонимних маса. Декларативно је главно питање организације комунистичких партија (па и СКЈ) било питање свесног ангажовања најширег чланства на остваривању стратешких и тактичких циљева, стварно се дешавало да се чланство пасивизирало с обзиром да се није развијала критички оријентисана широка активност у основним облицима организовања партије. Суштина проблема се своди на то да ли је постојећа организација деловања СКЈ била усмерена ка "бази" или ка форумима и држави и њиховој активности и шта је основа легалности понашања комуниста.

У случају СКЈ се може говорити о "партији у оперативном смислу" чије су језгро чинили професионални руководиоци.⁷ Ради се о томе да је партијски врх имао непосредну власт над државом. Контрола над државом огледала се на више начина: носиоци највиших функција су, по правилу (уз веома ретке изузетке), били чланови партије, партијска дисциплина је захтевала од свих њених чланова да спроводе ставове, закључке, одлуке итд. партијских органа на свим нивоима, чак је и сам Устав прокламовао да је СКЈ водећа идеј-

⁶ Од 1968. упоредо са развојем самоуправљања и све већом демократизацијом политичког живота, јављају се значајнији отпори политици СКЈ. Због тога се у документима X конгреса СКЈ наглашава водећа улога СКЈ у друштву и поново афирмише начело демократског централизма као основа идејног и акционог јединства СКЈ (Види: "Реферат генералног секретара" и резолуцију "Борба за даљу изградњу социјалистичког самоуправљања и задаци СКЈ" (X конгрес СКЈ, 1968).

⁷ На основу бројних статистичких података очигледно је да је већина носилаца одговорних функција како у органима самоуправљања тако и у скупштинама и у осталим органима и телима друштвено-политичких организација и заједница била у чланству СКЈ. Очигледно је да се овде може говорити о партијској држави, без обзира што је мање од 9% становништва (односно око 20% одраслих) било у чланству СКЈ. Овоме треба додати и податак да је председник партијског председништва, по функцији, члан државног (савезног или републичког) председништва. Сличан однос важи и за државну управу, судије, виши официрски и полицијски кадар. (види: *Структура органа управљања*, 1984); Вушковић: 1984; Carter: 1982; Seroka, Smiljković, 1986; Seroka, 1988; Коштуница, Чавошки, 1983; Лазих: 1987; Секељ, 1990; Вуковић, 1985). Упоредни подаци о стању у комунистичким партијама источноевропских социјалистичких земаља дати су у Shoup, 1981.

но-усмеравајућа снага друштва, чиме је најдиректније озаконио њену хегемонију над друштвом. Партијско је руководство, посредством друштвено-политичких већа, могло да учествује и у законодавним пословима чиме је партија, иако то није било сагласно са њеним програмом, постала део шире схваћеног државног апарата.

Партијско је руководство користило два основна функционална принципа да би одржавало своју власт: политички монопол и неформалну олигархијску структуру моћи. Та два принципа су примењивана како у партији тако и у друштву као целини. Кроз политичка документа социјалистичке Југославије инсистирало се на два основна, чак комплементарна, организациона принципа: диктатури пролетаријата и демократском централизму. Практичан резултат првог био је елиминација могућности настанка, развоја и слободног деловања различитих, у односу на владајућу партију аутономних, политичких субјеката. Деловањем овог принципа партијско руководство је осигуравало свој монополски положај. Деловањем другог принципа се преносило деловање првог на саму партију, чиме се онемогућавало аутономно политичко деловање чланства у корист "авангардног дела" "авангардне партије", тј руководеће гарнитуре која је практично имала неограничену моћ, чиме се стварала неформална олигархијска структура моћи. Политичким монополом (обезбеђивањем власти неформалним каналима) је политичка елита одржавала и подржавала сопствену моћ и изналазила институционалну форму свог (иначе неформалног) деловања. Дакле, стварна је власт била концентрисана у *рукама врха партије* која је, насупрот сопственим одређењима, функционисала ван нормативно утврђеног самоуправног система чиме је временом изазвана и дубока структурална криза која је за последицу имала распад државне заједнице.

Дакле, на емпиријском нивоу се СКЈ показивао као партија елите и државних службеника⁸, као нека врста "инструмента или

⁸ Још је почетком осамдесетих година један политичар, у критичком осврту, рекао да је СКЈ задржао многе карактеристике партије на власти тј. руководеће партије у једнопартијском систему, из чега извлачи закључак да када се СК идентификује са органима државе тада објективно делује као политичка снага одржавања постојећег поретка, те се не одриче праксе политичког монопола, што значи да покрива све одговорне функције у друштву из редова својих чланова. (З. Голубовић, 1988, 155-162. – Наводи из интервјуа В. Милатовића објављених у политици 1982. год.). То значи да СК не делује из радничке класе већ из форума што је израз његове бирократизације. Дакле, партија је деловала као татор осталим субјектима друштвеног и политичког живота. Значајне и масовне друштвено-политичке организације, које су по својој бројности биле вече од СКЈ (ССРЈ и Синдикат) су биле само трансмисиони механизам који је спроводио партијске директиве, без било какве реалне могућности да спречи њен политички монопол. (М. Рибичич у интервјуу *НИИ*-у од 8. VII 1984 каже: "Партија

зборног места владајуће класе" (Секел, 1990, 79). С друге стране Југославија је све време социјалистичке изградње функционисала као партијска држава

Као и у свим социјалистичким земљама тако је и у Југославији друштво доведено у однос потпуне зависности од партијске државе. Врх партије је, дакле, монополисао државу, што се споља види кроз паралелизам употребе партијских и државних симбола, концентрацију партијских и државних функција одговарајућег хијерархијског нивоа у истој групи људи. Све друге друштвено-политичке организације су кроз своје статуте изражавале надређени положај партије који је дат и у Уставу. Све кључне одлуке прво су се доносиле у органима СК а затим су биле упућиване самоуправним и осталим друштвеним органима на извршавање. Монопол политичке моћи осигуравао је монопол економске моћи што је отварао простор монополу власништва над средствима за производњу.

У том контексту партијска елита се користила правним нормама које је доносила држава али је такође користила и државу као апарат репресије за наметање своје политичке воље и на тај је начин доводила грађане у неравноправан положај јер се морално-политичка подобност често тражила као неопходан услов за добијање државне службе а ова се најлакше операционализовала кроз чланство у СК.

Индустријско друштво, у које је и југословенско друштво постепено прерастало, захтева ради свог ефикасног функционисања, плурализам центара моћи. У политичком подсистему партијске државе таквог плурализма нема осим, као у југословенском случају, спуштањем центара политичке моћи на хијерархијски нижи ниво у територијалној организацији. Но, овде ипак није реч о плурализму у југословенском друштву. Свака је република имала монистички устројен политички подсистем са јаком бирократском позадином и углавном без функционалне децентрализације. Уместо у плурализам ова је организација водила у конфедерализацију државе и партије али такође и отварао простор нарастању национал-шовинистичких и сецесионистичких идеја у друштву.

Од посебног значаја за питање односа партијско-државног апарата и друштва је питање кадровске политике. Партијски врх је у

одређује министре, одређује председнике, води кадровску политику, инвестиције и то формално спроводи кроз форуме Социјалистичког савеза - тако да форма буде задовољена - а у тим форумима опет седе само комунисти." - Наведено према Голубовић, 1988, 156.) Ова је тенденција била толико наглашена да је један члан ЦКСКХ који је, увиђајући да СК губи упориште међу радницима, сматрао да се партија мора одвојити од државе да се не би одвојила од радничке класе. (Младен Жувела у интервјуу листу *Данас* од 28. VIII 1984. стр. 5-6. - Наведено према Голубовић, 156.)

свом деловању доследно поштовао став да је кадровска политика основа сваке политике и он је у том погледу доминирао над осталим друштвено-политичким организацијама. Ова је позиција партије стварни инструмент моћи који умањује њен интерес за деловање другим каналима. Механизам по којем функционише кадровска политика је једноставан: за индивидуалну промоцију потребно је имати подлогу у партијској функцији а за руководећи положај потребна је проходност кроз председништво (кадровску комисију) локалног (општинског, градског) комитета. Треба напоменути да је за избор на менаџерске положаје значајан утицај, поред овог, имао и степен образовања. Ова комисија у неформалном поступку врши активан избор. У раду ове комисије много су значајнији легитимацијски критерији (као нпр. захтев да се кандидат одлучно супротставља идеологијама и тенденцијама супротним идеологији и политици СК те да се својим радом потврдио у спровођењу партијске политике) од тога колико је кандидат квалификован као стручњак за одређено радно место. Ради се о томе да се формализованим критеријумом обезбеђивала послушност партијској врхушки која је вршила избор.

У социјалистичким друштвима сама чињеница непостојања институције демократских избора давала је лидеру апсолутну моћ над осталим члановима друштва, а члановима виших форума над члановима нижих форума итд. Начин избора функционера у многоме може одредити да ли ће они деловати као фактор интеграције или дезинтеграције, јер ови теже реизбору и чине све што је у њиховој моћи да га постигну. Ако је систем избора такав да кандидате тера на понашање које јача интеграцију, они ће се тако и понашати, а ако систем тражи од њих идентификовање са појединим фракцијама, они ће деловати у складу са тим захтевом. Функционер води рачуна, пре свега, о онима од којих зависи његов избор. Дакле, савезни функционери су водили рачуна о интересима и ставовима своје "изборне базе" (републичких и покрајинских партијских комитета и њихових кадровских комисија) што је посебно добијало на значају онда када интереси њихове републике или покрајине нису били сагласни са интересима других република или покрајина или са интересима Југославије као целине.

Из процеса поистовећивања СКЈ и државе, и овакве кадрoвске политике, произлазио је трансмисионизам као принцип у односима између СКЈ и других политичких организација. Захваљујући чињеници да су руководиоци друштвено-политичких организација, по правилу, били чланови партије, оне су и даље деловале као полуга у рукама партије а не као самостални субјект политичке акције⁹. Ово

⁹ Овај однос врло добро илуструју речи С. Стојановића: "Замислимо да у Југославији буде распуштен Социјалистички савез, Савез синдиката, постојеће ор-

се неповољно одражавало на демократизацију односа између партије и осталих друштвено-политичких организација али и унутар њих, која је директно деловала на природу политичког система, што значи и на демократичност односа унутар целог друштва.

Већ од средине педесетих се говорило о потреби демократизације СКЈ, међутим, у пракси је мало тога постигнуто. Његови извршни органи и даље су остали центри одлучивања у политичком систему и они су управљали друштвеним процесима и непосредно доносили важније одлуке које су се затим преносиле на државне, самоуправне органе и ДПО. Овим је партија, са својом елитом, и даље формално остала водећа а практично руководећа политичка снага. Све остале друштвене организације су за покретање било које иницијативе морале тражити сагласност партијских комитета.

Из претпоставке да је СКЈ била водећа идејно-усмеравајућа снага друштва са доминантним утицајем требало би да следи закључак да је последица њеног јединственог деловања била све већа интеграција југословенског друштва. Резултати деловања ове организације јасно указују да у оквиру СКЈ као целине није постојало јединство и координирана активност. Да би неко друштво могло да функционише мора да постоји каква-таква сагласност око основних друштвених вредности. Апстрактно гледано СК је могао да буде носилац системске и социјалне југословенске интеграције под условом да није деловао као политичка партија те да је био изнад и изван конфедералног децентрализма. Практично он је деловао као национална, републичко-покрајински организована, партија. У томе лежи један од битнијих узрока тога да су савези комуниста република и покрајина били основни носиоци дезинтеграционих процеса у Југославији. С обзиром да је СКЈ представљао збир парцијалних интереса он није могао да буде носилац системске интеграције и југословенства (види Секељ, 1990).

Уставом из 1974. године озаконен је принцип самосталности републичко покрајинских организација СК што је за последицу имало разграђивање јединственог деловања СКЈ. После Брозове смрти су се паралелно одвијали процеси конфедерализације политичког система и разграђивања СКЈ у правцу јачања републичко покрајинских организација. Федерализација и конфедерализација партије и њено срастање са органима државне власти на републичко-покрајинском нивоу допринело је пуној парцијализацији и фрагментацији интереса у земљи, чиме је потенцијално отворен простор нарастању политичког плурализма. Истицање републичко покрајинских инте-

---

ганизације жена, студената, омладине итд. Шта би се десило? Ништа. Али, ако би се распустио Савез комуниста, онда би последице биле веома озбиљне." (Стојановић, 1986, 85).

реса довело је до преваге националног над осталим друштвеним интересима.

На основу онога што се одиграло на политичкој сцени, може се тврдити да су републичке и покрајинске организације СК, односно њихова руководства, деловале не водећи рачуна о интересима Југославије као целине. Организациону расцепканост државе успостављену нарочито после доношења Устава (1974) и смрти Јосипа Броза (1980) наследила је политичка и економска расцепканост (ООУРизација) што је у многоме отежало комуникацију разних територијалних и производних јединица и даље појачало тежњу елита сада полицентричног система да учврсте свој економски и политички положај и да створе гломазну и неефикасну администрацију. Једна од последица овога, која је имала велик значај за даљи ток догађаја, била је стварање правних, политичких и социјалних механизма који су отежавали спровођење закона, одлука и ставова на целој територији Југославије и посебно Србије. Нерационалност и неефикасност система условили су нарастање и заостравање бројних антагонизама а међу њима се посебно могао истаћи конфликт између политичког система и (индустријске) економије која је као услов нормалног функционисања тражила ослобађање економског руковођења од политичког утицаја и више политичке демократије (Поповић, 1986).

Проблем расподеле друштвене моћи

Истраживања (Жупанов, 1985; Гоати, 1987; Гоати, 1991) су, дакле, показала да је и у Југославији била присутна неегалитарна дистрибуција друштвене моћи. Међу разним чиниоцима друштвеног положаја појединаца који су били од утицаја за поседовање друштвене моћи посебан значај су имали место у структури политичке власти, место у организацији рада, образовање и материјални положај. У овом комплексу место у структури политичке власти има примаран значај. Ова структура улази у саму срж односа у производњи и постаје битан елемент економске основе. Друго по значају је место у организацији рада (поседовање руководећег односно "шефовског", наредбодавног радног места). Ова два елемента су се често преплитала. Карактеристично је да су они који су се боље котирали на хијерархијама које су се образовале око поменутих чинилаца знатно чешће били чланови СК од осталих тако да је, глобално гледано, била већа заступљеност припадника више рангираних група у СК него што је то био случај за њиховом заступљеношћу у друштву (Видојевић, 1985; Showр, 1981). Показало се да се хијерархија друштвене моћи поклапала не само са пропорцијом заступљености припадника појединих група у партији већ и са разликама у интензитету политичке активности из чега следи да је политичка активност била верни пра-

тилац и значајан фактор стицања моћи¹⁰. Ако се није могло сасвим извесно тврдити да су чланови партије увек били политички моћни, то није било спорно да су политички моћни увек били чланови партије, односно, ако се није могло тврдити да су сви чланови партије имали политичку моћ, сасвим је било извесно да нечланови партије нису имали политичку моћ. Моћ и политичка активност су били управо пропорционални мада је значајно место у овом комплексу заузимао прагматични активизам (реч је о "активности празног хода – састанчењу") чије су границе биле унапред одређене одржавањем постојећег стања.

Дакле, с обзиром на структуралне карактеристике југословенског друштва, конститутивни елемент поделе друштвене моћи треба тражити посредством места које су појединци и друштвене групе заузимали у подели рада, прецизније он се налазио у разлици између управљачког и извршног рада. Одговор на дилему у погледу идентификације битних разлика у друштвеном положају између мануелног и немануелног рада се налазио претежно у подели на управљачки и извршни рад, која је још увек у себи садржавала основни синтетички израз социјалних разлика у друштву.

Постоји велики број обележја по којима је могуће статусно разликовати друштвене групе које су постојале у југословенском друштву (и уопште у социјалистичким земљама – образовање, политичка моћ, углед, стил живота итд.). С обзиром на природу система суштинско обележје друштвеног положаја је била *политичка моћ* и она је представљала основ хијерархијске поделе. У односу на њу друга су обележја углавном била секундарна. На питање: "да ли је између три димензије моћи (политичка моћ, богатство, образовање) постојала само чврста корелација или је можда реч о каузалној вези у којој нека од ових димензија детерминише остале?" прихватљив је одговор да је друго објашњење ближе истини. Одређујучу димензију је имала политичка моћ која је била "централна оса статуса" (Гоати, 1991). Наравно, треба напоменути да су богатство и образовање олакшавали приступ моћи. Политички моћни били су истовремено добростојећи и образовани (Гоати, 1987, 187).

Дакле, структурна обележја у социјалистичким друштвима произилазе из поделе рада на управљачки и извршни рад у спрези са одговарајућим изворима политичке моћи. Основу поделе на управ-

¹⁰ В. Гоати налази да међу НК/ПК радницима, члановима СК, само њих 11% исказује велику активност док таквих у редовима високообразованих стручњака има 44% а међу руководиоцима чак 58% (у укупном износу тек 28% чланова СК исказује велику активност). Међу недовољно активнима се налази 52% НК/ПК радника а само 26% високообразованих стручњака и 17% руководиоца (у укупном износу таквих је било 41%). (Гоати, 1983, 14).

љачки и извршни рад чини неравномерна расподела политичке моћи у друштву, што доводи до поделе друштвене структуре на управљачку елиту и скуп подређених слојева који обављају разне врсте извршних послова. Разлике између мануелних и немануелних слојева се делом заснивају на различитим дистанцама према центру политичке моћи (односно на томе да мануелни и нижи немануелни слојеви – мануелних и немануелних радника – обављају непосредан извршни рад док виши немануелни слојеви-стручњаци – чине спону која повезује извршни са управљачким радом али истовремено служе и као регрутациона база за кооптирање нових чланова елите) а другим делом проистичу из различите статусне моћи која одговара различитим образовно-квалификационим разликама (Мркшић, 1986). Власништво средстава за производњу и државна власт нису једине компоненте друштвене (па и политичке) моћи владајуће елите. Њену моћ чини још и идеолошка доминација која се у савременим високо идеологизованим и централизованим друштвима остварује у свим њиховим секторима и институцијама.

Међутим, актуелну ситуацију у нашем друштву је могуће анализирати само водећи рачуна о разликовању моћи и власти. Небројено пута се могло чути да се у време које је претходило овом истраживању уставни систем није остваривао, што само указује на чињеницу да се "испод" уставом дефинисаног система формалне друштвене моћи и власти налазила неформална структура моћи која је осујећивала остваривање тог система (види Гоати, 1986, 141). Управо разликовање власти и моћи отвара могућност да се увиди и разликовање између формалне и неформалне моћи. Другим речима, поједине институције (система) су формално имале власт, али не и моћ (нпр. Скупштина СФРЈ). Наравно власт без моћи има и своје друго лице - моћ без власти. Дешавало се да институције само ратификују већ донете одлуке, одлуке донете у "сивој, полујавној или нејавној" зони. Стога је илузорно тражити одговорност за пропусте и промашаје од институција које су у оваквој позицији.

Доминантну позицију у хијерархији укупне друштвене моћи у југословенском друштву поседовала је елита коју су чинили привредни и политички функционери и њу је карактерисало вршење управљачких функција у свим сферама друштвеног живота. Припадници политичке елите своју моћ су заснивали на положајима у политичким институцијама и њу су чинили само професионални функционери који су заузимали најважнија места у политичкој хијерархији (партији, држави, ДПО).

Емпиријска идентификација ове групе није представља већи проблем јер су најважнији положаји били предвиђени "Друштвеним договором о кадровској политици" и то за све нивое политичког система од општине до федерације. У осталим социјалистичким земља-

ма постојала је тзв. номенклатура која је обухватала попис положаја (јавних функција) са посебним овлашћењима и одговорностима на свим нивоима територијалне и функционалне организације друштва.

Држава, партија и остале ДПО су само у формалном смислу биле одвојене институције. У суштини ради се о јединственом систему доминације над друштвом. Међусобне границе њихових елита су биле пропустљиве те су их оне лако пролазиле (хоризонтална ротација). Припадници политичке (и менаџерске) елите су по правилу били чланови СК што указује на њихову обавезу да спроводе одлуке надлежних партијских органа. Иначе, моћ појединаца унутар политичке елите била је одређена њиховим овлашћењима да контролишу именована осталих припадника елите (Лазих, 1987, 48). Иако су појединци заузимали одређене положаје носиоци суверенитета су увек били колективни органи. Реч је о томе да се колективношћу прикривала строга хијерархичност.

Дакле, односи политичке елите и преосталог дела друштва су били односи доминације елите и њих је детерминисао постојећи облик политичког и друштвеног уређења: партијска држава. Њихова моћ је била израз непостојања политичке демократије. Шири кругови становништва нису имали могућност да путем слободног избора искажу своју политичку вољу, те је стога и моћ политичка елите била неограничена. У остваривању своје власти, она је била склона да зависно од тренутне ситуације успоставља привремена савезништва са појединим друштвеним групама (нпр. са производним радништвом у борби против техноменаџерских тенденција почетком седамдесетих) која су за ефект имала само то да у критичном моменту подупиру њену владавину.

Иначе, сама доминантна група (владајућа елита) у југословенском друштву се диференцирала по два основа - по територијално-националном и функционалном критеријуму. Територијално-националне елите се функционално деле на доминантну политичку елиту и њој подређену привредну елиту. Промене које су донели Устав (1974) и Закон о удруженом раду (1976) у правцу осамостаљивања привредних организација и јачег деловања тржишта формално мењају односе моћи у корист привредне елите, међутим она и даље остаје у процепу између центара политичке моћи ван предузећа у којима је и даље била сконцентрисана и укупна друштвена моћ а који су се декларативно залагали за заштиту "општих друштвених интереса", с једне стране, и запослених у предузећу који су се путем самоуправних органа залагали за заштиту интереса запослених (и донекле предузећа), с друге стране. Д. Мркшић је претпоставио да се дистанца између ова два дела елите смањује у оној мери у којој се повећавају дистанце и сукоби између националних елита (Мркшић, 1986, 10). Каснији ток догађаја је овом аутору дао за право. Како је јачао

сукоб националних (републичко-покрајинских) елита тако је и политички (национални) интерес доминирао над економским. Прецизније речено, економске тешкоће су се правдале субверзивном делатношћу супротстављене националне елите што је за последицу имало зближавање политичара и менаџера у политичкој борби за остваривање "националног" интереса.

Насупрот владајућој елити налазила се маса подређених слојева који су обављали извршни рад и имали врло мале шансе да се укључе у обављање управљачких послова. Ова подела је била основа на којој су се развијале неједнакости у процесу одлучивања и чувале тенденције трајног задржавања владајућег облика поделе рада репродукцијом радних и животних услова разних друштвених група.

Припадници средње и ниже ранжираних група су били у подређеном положају у односу на елиту, независно од различитих дистанци појединих група према центру моћи, јер они нису учествовали у доношењу значајних одлука, нису били повезани у независне интересне организације нити су имали приступ информацијама од значаја за функционисање друштва.

Друштвена моћ се није исцрпљивала само у елити која је заузимала командне положаје у друштву. Средње ранжиране групе у функционалној подели рада задобијају и извесну друштвену моћ. Наравно, о њиховој политичкој моћи је тешко говорити (осим ако нису чланови колективних политичких форума-комитета¹¹) Међутим, на радном месту они су поседовали извесну друштвену моћ која је била последица њиховог образовања и стручности. Стручњаци су играли улогу "сталног саветника органа управљања и органа руковођења" (Жупанов, 1985, 256). У подели друштвене моћи стручњаци су имали делегирану моћ посредника (на релацији управљачки извршни рад) у извршавању планских задатака постављених у вишим инстанцама. Дакле, припадници елите су усмеравали и усклађивали активности осталих група у друштву према неком циљу а стручњаци различитих профила су, као координатори у сфери извршног рада, надзирали остваривање њихових налога¹².

Овome треба додати да је и међу разним групама стручњака постојала извесна хијерархија с тим да се могу издвојити бар две групе стручњачких положаја. Прву би чинили средњи и нижи руководиоци који су могли имати знатна овлашћења и одговорности у контроли и надзору извршавања радних задатака. Битна разлика из-

¹¹ Међу члановима партијских комитета свих нивоа било је и оних који нису припадали елити. Они су, у најбољем случају, могли бити кандидати које ће елита кооптирати, али су зато служили као "демократски декор" преко којег се настојао оставити утисак о демократској природи система.

¹² Ова теза је исцрпно изложена у Лазић, 1987.

међу њих и елите је била у немогућности наименовања (Лазић, 1987, 48). Ова је група иначе била најзначајнији резервоар за регрутацију на елитне положаје. Другу би групу чинили стручњаци без наредбодавних овлашћења који могу бити разврстани зависно од основне делатности којој припадају и чија се друштвена моћ изводила из њиховог положаја у техничкој подели рада. Ове две подгрупе су имале нека заједничка емпиријска обележја која су их статусно разликовала од група које су обављале претежно мануелне послове. Ова обележја су била видљива пре свега у сфери образовања и материјалног стандарда.

Међутим и поред овако издвојених (поларизованих) група у односу на поседовање друштвене моћи, југословенско се друштво ипак није могло поистоветити у том погледу са већином осталих земаља реалног социјализма. Самоуправљање, које је у Југославији колико-толико функционисало, с једне стране је знатно ублажавало ауторитарну природу система, а с друге стране је томе погодовао и висок степен децентрализације политичког система и аутономија делова владајуће партије. Ова је децентрализација за своје исходиште имала полицентрични егатаизам, те самим тим и није битно нарушавала ауторитарну природу и некомпетитивни карактер политичког система.

Литература

- Bendix, R., Lipset, S. M. (1963): *The Class, Status and Power*, The Free Press.
- Bierstadt, R. (1950): "An Analysis of Social Power", *American Sociological Review*, vol XV, 6.
- Броз, Ј. Тито, (1949): *Дјела*, књига ИВ, *Изградња нове Југославије*, Култура, Београд-Загреб.
- Carter: A. (1982), *Democratic Reforms in Socialist Yugoslavia: The Changing Role of the Party*, Princeton: Princeton University Press.
- Fainshod, M, (1959): *How Russia is Ruled*, Cambridge Harvard University Press.
- Гоати, В. (1979): *Политичка социологија*, Младост, Београд.
- Гоати, В. (1983): "Детерминанте друштвено-политичког ангажовања чланова СК" у *Детерминанте друштвено-политичког ангажовања чланова Савеза комуниста*, ИДН и Марксистички центар организације СК у Београду, Београд.
- Гоати, В. (1984): *Савремене политичке партије*, Партизанска књига, Београд.
- Гоати, В. (1985): и др. *Политичке организације у југословенском друштву*, Младост, Београд.
- Гоати, В. (1987): "Слојна условљеност политичке моћи у југословенском друштву": у М. Поповић: *Друштвене неједнакости*, ИСИ ФФ, Београд.
- Гоати, В. (1989): *Политичка анатомија југословенског друштва*, Напријед, Загреб.
- Гоати, В. (1991): "Ко поседује политичку моћ?" у М. Поповић: *Србија крајем осамдесетих*, ИСИ ФФ, Београд.
- Гоати, В. (1986): *СКЈ, криза и демократија*,

- Голубовић, З. (1988): *Криза идентитета савременог југословенског друштва*, Филип Вишњић, Београд.
- Коштуница В, Чавошки К, (1983): *Страначки плурализам или монизам: Друштвени покрети и политички систем у Југославији 1944-1949*, ЦФДТ, Београд.
- Lamers, C. (1973): "Два схватања демократизације односа у предузећу", *Гледишта*, 7-8.
- Laswell, H. and Kaplan, A. (1975): *Power and Society*, Yale University Press, New Haven.
- Лазић, М (1987): *У сусрет затвореном друштву*, Напријед, Загреб.
- Мркшић Д, (1986): "Подела рада и структура Југословенског друштва", *Ревизија за социологију* 1-4.
- Нешковић, Р. (1985): "Организационо пословање и активност чланова Савеза комуниста", у В Гоати и др.: *Политичко ангажовање у југословенском друштву*, Младост, Београд.
- Поповић, М, (1986): "Сукоб политичког система са социјалистичким самоуправљањем", *Социолошки преглед* 1-2. вол. XX.
- Програм СКЈ*, (1958), ИЦ Комунист, Београд.
- Rossi, P. H. (1957): "Power and Community Structure", *Political Sociology*, New York.
- Russell, B. (1938): *Power*, WW, Norton.
- Секељ, Ј, (1990): "Узроци кризе југословенског друштва и политичке заједнице", *НИССА* 1-2. вол XIX стр. 179-195.
- Секељ, Ј, (1990): *Југославија структура распадања*, Рад, Београд.
- Seroka, J. (1988): *Change and Reform of the League of Communists in Yugoslavia*, University of Pittsburgh for Russian and East European Studies, Pittsburgh.
- Seroka, J. and Smiljković, R (1986): *Political Organisations in Socialist Yugoslavia*, Durham, Duke University Press.
- Shoup, P, S, (1981): *The East European and Soviet Data Handbook: Political, Social and Developmental Indicators 1945-1975*. Columbia University Press, New York.
- Simon, H. (1957): *Models of Man*, New York.
- Смиљковић, Р. (1991): *Плурализам и политичка апатија*, Привредни преглед, Београд.
- Стојановић, С, (1986): "Садашња југословенска криза и неопходност политичких реформи", *Социолошки преглед*, 1-2. vol XX, стр. 85.
- Структура органа управљања*, (1984) Статистички завод СФРЈ, Београд.
- Вебер, М, (1976а): *Привреда и друштво I*, Просвета, Београд.
- Вебер, М, (1976б): *Привреда и друштво II*, Просвета, Београд.
- Видојевић, З (1985): "Друштвени положај као детерминанта политичке активности чланова Савеза комуниста" у В. Гоати: и др. *Политичке организације у југословенском друштву*, Младост, Београд.
- Вуковић, С. (1985): *Радништво и бирократија.*, Младост, Београд.
- Вушковић, Б. (1984): "Флукуација чланства Савеза комуниста Југославије" у *Класно-социјална структура Савеза комуниста Југославије*, ИЦ Комунист, Београд.
- Жупанов, Ј, (1985): *Самоуправљање и друштвена моћ*, Глобус Загреб.
- Жупанов, Ј, (1985), *Самоуправљање и друштвена моћ*, Глобус, Загреб, 1985.
- Х конгрес СКЈ*, (1968), ИЦ Комунист, Београд. ("Реферат генералног секретара" и резолуцију "Борба за даљу изградњу социјалистичког самоуправљања и задаци СКЈ")

DISTRIBUTION OF SOCIAL POWER IN YUGOSLAV SOCIETY (1945-1990)

Summary

This paper consists of three parts. Title of the first part is Power Groups and Social Power Monopoly. In this part are discussed about general prescription of social power and about structure and distribution of social power in Yugoslav society and about main types of Social power. Title of the second part is Party State Apparatus and Society. In this part are discussed political parties as organization formed for winning a state government. In this part is accentuated that the aim of power party (KP/LK) made political monopoly and informal oligarchic structure of social power after the Second World War. Title of the third Part is The Problem of Distribution of Social Power. The main conclusion of this part is that there is non-egalitarian distribution of social power in Yugoslav society. Dominant position in hierarchy of social power owned elites consisted of economical and political functionaries that ruled managerial roles in all segments of social life.

Key Words: Social Power, Political Power, Political Parties, Distribution of Social Power, Centralisation, Decentralisation